

СУЧАСНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

УДК 37.012

Антоновська Л.В.

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ: ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка. Гуманізація та демократизація навчально-виховного процесу ставить педагогічні колективи на шлях пошуку нових підходів до організації навчально-виховного процесу, позакласної та позашкільної роботи з учнівською молоддю. Державна національна програма “Освіта” / Україна XXI століття / передбачає створення умов в навчальних закладах для розкриття здібностей, нахилів і талантів дитини, закладених в ній природою.

Сучасний підхід до процесу навчання визначає головну мету діяльності педагогів районної Костянтинівської гімназії № 1 “Таврія” Мелітопольського району Запорізької області – це виховання творчої дитини, здатної самостійно приймати рішення, здібної аналогічно ставитись до своєї діяльності, яка правильно зорієнтується у житті, знайде вірні шляхи, зуміє вийти із різних складних ситуацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання методичного забезпечення навчально-виховного процесу висвітлювали Ю.К.Бабанський, О.І.Бугайов, Ю.З.Гільбух, Л.В.Занков, В.В.Давидов, В.А.Крутецький, В.О.Онищук, В.Ф.Паламарчук. Є.С.Рабунський та Т.І.Шамова досліджували пізнавальну активність та самостійність школярів. Основні проблеми підготовки майбутнього вчителя досліджував В.М.Володько. Вчений розглядав діяльність вчителя як конструктивний, організаторський,

комуникативний, гностичним та проектувальний компоненти, які взаємопов'язані та доповнюють один одного [1, с. 89 - 98]. У педагогічній літературі та науково-практичних дослідженнях вирішується питання поліпшення якості навчання майбутнього педагога та підвищення ефективності педагогічного процесу в освітніх закладах завдяки впровадженню інноваційних заходів. Деякі вчителі та викладачі активно шукають розв'язання завдань, але ці дії розрізнені.

Актуальність дослідження визначається потребою розвитку в учнів початкових, середніх та старших класів гімназії комплексної системи знань, вмінь та навичок, для чого вчителі навчають учнів знаходженню декількох варіантів розв'язку завдань, логічному мисленню, прийомам запам'ятовування, формулюванню висновків та узагальнень, розвитку індивідуальних здібностей особистості. Ми повністю згодні з вченими та біологами-методистами в тому, що в основі теорії навчання повинен бути єдиний системний підхід, комплексне дослідження та наукове розроблення і обґрунтування з широким виходом на технології педагогічного процесу.

Формулювання цілей роботи. У дослідженні перевірялася гіпотеза: ефективність формування навчальних досягнень учнів підвищиться і знання будуть більш міцні, якщо у навчально-виховному процесі вчителі гімназії будуть використовувати елементи нових навчальних технологій індивідуального та диференційованого підходу до учнів, особистісно-зорієнтованої освіти, залікової системи оцінювання навчальних досягнень як засобу активізації навчальної діяльності учнів, модульно-рейтингову систему, розвивальне навчання. При цьому ми враховували, що у процесі розвитку особистості учня можна лише спиратися на зону найближчого розвитку учня, формувати уявлення школярів на основі спільної системи дій і логічних операцій, що дає найкращий результат.

Результати дослідження та їх обговорення. Наукова новизна дослідження полягає у розробці моделі педагогічного керівництва навчанням

учнів [2, с. 55], структуруванні навчального матеріалу, організації спільної навчальної діяльності з учнями відповідно до плану і структури уроку, розробці різнорівневих навчальних завдань та програм у зв'язку із вивченням передбачених чинною програмою розділів. Практичне значення дослідження виявляється у доцільності використання матеріалів дослідження як у шкільній, так і у вузівській практиці.

Використання елементів гнучких навчальних технологій у процесі навчання має організаційну чіткість та системний характер, що передбачає упорядковану та логічно побудовану подачу навчального матеріалу, раціональний розподіл часу уроку, самостійність та активність учнів у надбанні знань в процесі навчання. Діяльність учнів у навчально-виховному процесі організована таким чином, що вирішуються пізнавальні, соціальні та особисті потреби та цілі (самоактуалізація), здійснюється саморозвиток особистості, процес самоствердження (самоосвіта та самовизначення), свобода вибору, спілкування, розвиток творчих задатків та здібностей (самовираження), процес виховання, профорієнтація. Таким чином відбувається самовдосконалення особистості учня у процесі розвитку.

З метою збирання та обробки інформації в гімназії складаються узагальнюючі таблиці для кожного класу, за допомогою яких вдається швидко в компактному вигляді впорядкувати дані про результати дослідження, виконати всебічний педагогічний аналіз, внести корективи у процес навчання. Наприкінці кожного навчального півріччя на основі комплексних таблиць висвітлюється такий перелік даних: зведена таблиця успішності кожного класу, середній бал успішності кожного учня та класу, відсоток якості та успішності з кожного предмета, найвища та найнижча оцінки кожного учня.

Основними напрямками підготовки вчителя є комплекс педагогічних, методичних, методологічних, культурологічних проблем, що висуваються

і розв'язуються шляхом залучення студентів до педагогічної практичної діяльності, спрямованої на підвищення рівня їх професіоналізму, використання знань з нових інформаційних технологій, комп'ютерної техніки, аудіовізуальних засобів наочності. Модель підготовки вчителя біології відображає в загальних рисах теоретичну концепцію змісту освіти, яка є фундаментом підготовки фахівця і є основою для створення нормативної навчальної документації, спрямованої на розвиток якостей особистості студента та особливості професійної спрямованості. Особистісна спрямованість визначає динамічність, гнучкість, відкритість змісту, врахування індивідуальних особистостей студентів, їх нахили й потреби, основні положення підходу, на яких ґрунтується конструювання моделі змісту підготовки вчителя біології. Організаційна функція виявляється в діяльності, пов'язаній з удосконаленням та координацією структури системи науково-методичної роботи, змісту діяльності різних рівнів управління. Діагностична функція потребує постійного вивчення ступеня різниці між реальним рівнем компетентності вчительських і керівних кадрів, який визначається узагальненим результатом їх праці та вимогами до якості роботи конкретних працівників освіти. Моделююча функція процесу управління навчальним процесом у вузі полягає у розробці принципово нових положень навчально-виховної роботи та управління освітніми закладами, у формуванні та експериментальній перевірці моделей передового педагогічного досвіду, після якої вони можуть бути використані як зразки для впровадження. Усі функції моделювання постійно доповнюють одна одну. Для забезпечення управління навчально-виховним процесом в сучасних умовах, доведення до педагогів інформації про результати наукових досліджень і передового педагогічного досвіду, а також надання їм дійової допомоги у вдосконаленні професійної підготовки визначено такі напрями науково-методичної роботи: організація експертизи освітніх процесів у навчально-виховних закладах під час

проведення педагогічної практики на IV - V курсах; створення банку інформації щодо освітніх проєктів та методик навчання; підвищення психологічної культури та рівня професійної майстерності педагогічних працівників.

Однією з основних цілей методичної підготовки вчителів біології ми вважаємо набуття вмінь вести навчальний діалог. Застосування діалогу в навчальній діяльності сприятиме взаємному інтелектуальному і духовному зростанню особистостей вчителя і учнів. Діалог передбачає унікальність кожного партнера спілкування і їх принципову рівність один одному відмінність і оригінальність їх точок зору, орієнтацію кожного на розуміння і на активну інтерпретацію його точки зору партнером, взаємне доповнення позицій учасників спілкування, співвіднесення яких і є метою діалогу.

Техніка ведення комунікативного діалогу визначається умовами встановлення контакту між вчителем і учнями, які в свою чергу обумовлені, по-перше, рівнем їх здатності до комунікації; по-друге, ініціативністю позиції учнів і їхньою творчою активністю, по-третє, вміннями і готовністю учасників діалогу мислити, слухати, говорити. Спілкування з дітьми на підставі комунікативного діалогу повинне стати природною позицією вчителя. Педагогічний такт вчителя, рівень його здатності до комунікації з учнями в сучасній школі є вихідними для формування найкращих умов мотивації учнів, створення творчого характеру співпраці. На даний аспект обов'язково необхідно звертати увагу не лише в навчальних курсах з педагогіки, а що більш важливо – в курсі методики викладання біології. Навчившись вести комунікативний діалог з учнями з будь-якої теми, майбутній вчитель зможе побудувати передумови для ведення діалогу в межах шкільного курсу біології.

Ми вважаємо, що ефективність професійної підготовки вчителя біології залежить від рівня сформованості системи методичних знань, що

базуються на якості оволодіння ними спеціальними знаннями, від володіння різними формами організації пізнавальної діяльності учнів. Організація та управління методичною підготовкою вчителя біології повинне включати: 1) створення інформаційно-методичних центрів; 2) створення досконалих навчально-методичних комплектів із біології з врахуванням вікових особистостей учнів; 3) закладення доступного вчителю банку педагогічних ідей; 4) розширення інформаційної бази нових педагогічних концепцій; 5) втілення в роботу вчителів-практиків обґрунтованих досягнень педагогів новаторів; 6) своєчасне висвітлення й поширення методичних рекомендацій; 7) ознайомлення вчителів із результатами апробації шкільних підручників, посібників; 8) доведення до широкого кола вчителів, у різні періоди самоосвіти вчителя нових наукових досліджень вчених.

Методична підготовленість сучасного освіченого вчителя біології є показником його загально-педагогічної, зокрема методичної культури та міцним підґрунтям цілісної дидактичної системи, на якій базуватиметься науково-методичний рівень учителя і рівень знань, умінь та навичок школярів, ефективність навчально-пізнавальної діяльності. Цілеспрямоване формування прийомів пізнавальної діяльності учнів і розвиток їх розумових здібностей у процесі навчання біології вимагають від учителів належних умінь варіювати методами, формами, конкретними прийомами. Науково-методична підготовка вчителя найкраще визначатиметься через вміння створити сприятливі умови для формування в учнів інтелектуальних умінь та навичок роботи із підручником у процесі навчання біології; вибору організаційних форм, адекватних пізнавальної діяльності; та фіксація матеріалів що до формування мотиваційної сфери учня середнього підлітковою віку; форм підготовки учнів до усвідомленого сприйняття біологічної інформації; актуалізації чуттєвого досвіду, опорних знань, умінь, необхідних для засвоєння пропонованого навчальною матеріалу.

Успішність педагогічної діяльності визначається рівнем готовності вчителя до перенесення набутих методичних знань у навчальний процес, який характеризується системою способів передачі суб'єкту, який навчається; врахування суспільно-історичного досвіду, вироблених соціальною практикою умінь, знань, навичок, способів діяльності. Від методичного рівня вчителя, від його вміння організувати роботу учнів із підручником, вміння класифікувати і ставити запитання, що характеризується систематичністю застосування завдань під час роботи учнів з підручником у процесі уроку залежатиме ефективність сформованості у школярів вмінь самостійної роботи.

Концептуальними підходами до професійно-методичної підготовки вчителя біології нової генерації є: а) заміна застарілих і малоефективних методів навчання на нові; б) відбір найдоцільніших існуючих методичних прийомів, удосконалення та модернізація, наповнення їх новим змістом; в) застосування нових ідей, педагогічних технологій; г) перенесення в свою практику перспективного педагогічного досвіду, інноваційних технологій тощо.

Ситуації творчої комунікативної співпраці з'являються у навчальному процесі та вирішуються завдяки певним прийомам, які розглядаються заздалегідь: урізноманітнення засобів комунікативного впливу; підтримка учнівської думки, нестандартної гіпотези з боку вчителя з метою обговорення, створення проблемної ситуації, діалогу, дискусії; індивідуальний та колективний емоційний відгук на події в класі, школі, громадському житті; внесення в навчально-виховний процес елементів не передбачуваного, новизни, раптовості; звертання вчителя за порадою до учнів, за допомогою; свідоме і цілеспрямоване створення певних ситуацій співпраці, які спонукають учнів до комунікативно-творчої діяльності. Студентів знайомимо з освітніми технологіями навчання і методом моделювання, що передбачає рішення таких задач, як:

- діагностика, проектування та прогнозування процесу навчання;
- комплексне управління навчально-виховним процесом;
- управління пізнавальною діяльністю студентів;
- визначення структури навчального матеріалу та подальше планування процесу навчання.

Враховуючи розглянутий управлінський стиль роботи при вивченні дисципліни “Шкільний курс біології та методика його викладання” (108 годин, чотири навчальних модуля) в Мелітопольському державному педагогічному університеті створюються умови та можливість розробки спеціальної програми соціальної адаптації студентів, яка включає:

1) психолого-педагогічну корекцію і розвиток студентів на етапі входження в освітню систему;

2) функціонування гуманного педагогічного середовища, яке сприяє соціалізації студентів в рамках навчальної системи;

3) створення моделі педагогічного керівництва навчанням студентів, що сприяє створенню комфортних умов для розвитку особистості;

4) надання психолого-педагогічної допомоги в професіональному становленні студентів.

Наступним етапом методичної роботи буде створення і апробування вдосконалених освітніх програм, згідно рівня й профілю навчального закладу.

Сучасний процес реформування освіти в Україні потребує оновлення її змісту. Певні аспекти змісту освіти залишаються недостатньо розробленими, серед них – професійна підготовка студентів в педагогічному навчальному закладі, моделювання змісту підготовки фахівця з вищої освіти, використання різноманітних концептуальних підходів. Підготовка вчителів біології спрямована на систематизацію розрізнених наукових знань з предмета викладання; поглиблене вивчення нових навчальних програм; підвищення кваліфікації в галузі методики

викладання предмета. Кінцевий результат методологічної підготовки вчителів вбачається у перетворенні набутих методологічних та теоретичних знань та активну життєву позицію – дійовий інструмент розв'язання педагогічних завдань.

Грунтовний аналіз психолого-педагогічних та методичних наукових джерел, педагогічні спостереження, хід та результати дослідження підтвердили правильність висунутої гіпотези і дозволили зробити відповідні висновки з досліджуваної проблеми.

Висновки. Результати наукового дослідження свідчать, що ефективність організації педагогічного управління навчально-виховним процесом значною мірою залежить від рівня творчої підготовки педагогічного колективу у процесі управління та управлінської діяльності.

Використання елементів нових навчальних технологій у навчально-виховному процесі, моделі педагогічного керівництва процесом навчання учнів є ефективним засобом для формування навчальних досягнень школярів, формування міцних знань, вмінь та практичних навичок, що підтвердила практична діяльність педагогічного колективу гімназії.

Напрямки подальших досліджень. Ми вважаємо, що для подальшого педагогічного аналізу та отримання набагато ґрунтовнішої інформації про процес наукового дослідження необхідна комп'ютерна обробка даних навчально-виховного процесу, розробка моделі особистості вчителя початкової та середньої школи, моделі організації діяльності учнів сільської школи при вивченні навчальних предметів та моделі інтелектуального розвитку учнів різного шкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Володько В.М. Основні проблеми підготовки майбутнього вчителя / В.М.Володько // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 2 (23). – С. 89 – 98.

2. Логвіна-Бик Т.А. Специфіка управління навчально-виховним процесом в сільських загальноосвітніх школах / Т.А. Логвіна-Бик // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту ім.Павла Тичини / Ред. кол.: Н.С. Побірченко (гол. ред.) та ін. – К., 2002. – Вип. 3. – С. 51 – 57.

АНОТАЦІЯ

Антоновська Л.В. Творча діяльність вчителів біології: технологічний аспект. У статті висвітленні науково обґрунтовані проблеми управління навчально-виховним процесом у сільських загальноосвітніх школах. Розкриваються принципи, методи, форми управління, особлива увага приділяється ролі педагогічного колективу в управлінні на принципах демократії та гуманізму.

Ключові слова. *Модель педагогічного керівництва, навчальні технології, навчально-виховний процес, функції процесу управління.*

АННОТАЦИЯ

Антоновская Л.В. Творческая деятельность учителей биологии: технологический аспект. В статье освещены научно обоснованные проблемы управления учебно-воспитательным процессом в сельских общеобразовательных школах. Раскрываются принципы, методы, формы управления, особо акцентируется внимание на роли педагогического коллектива в управлении на принципах демократии, гуманизма.

Ключевые слова. *Модель педагогического руководства, учебные технологии, учебно-воспитательный процесс, функции процесса управления.*

SUMMARY

Antonovskaya L.V. Creative search of teachers: technological aspect. The article elucidates scientifically grounded problems of educational process management in the village school. Principles, methods and forms of the

management are revealed. The role of a pedagogic collective in management process on the basis of democratic and humanistic principles is particularly stressed.

Key words. *The model of pedagogical leadership, educational technologies, educational process, the functions of management process.*